

บทที่ 3

ที่มาของปัญหาความขัดแย้งและการชุมนุมประท้วง

อาจกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวคัดค้านการเปิดดำเนินงานของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัม อินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต นั้น เป็นลักษณะของการชุมนุมประท้วงที่มีต่อความขัดแย้งลักษณะหนึ่งในหลายลักษณะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่ผ่านมา โดยที่หากเข้าใจว่าปรากฏการณ์ทางสังคมใดก็ตามมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหากแต่เกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ดำรงอยู่จริงในขณะนั้น ดังนั้นการจะเข้าใจการประท้วงในการเปิดดำเนินงานของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต ได้อย่างถ่องแท้ จึงจำเป็นต้องต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขต่างๆทางสังคมโดยเฉพาะบริบทของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมไทยโดยรวมและในท้องถิ่นเป็นเบื้องต้น ตลอดจนศึกษาถึงความเป็นมาของปัญหาความขัดแย้งตั้งแต่ในระดับของนโยบายรัฐในด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่มีส่วนในการสนับสนุนให้โรงงานดังกล่าวเกิดขึ้นในที่สุด

3.1 สังคมไทยกับปัญหาความขัดแย้ง

ทั้งนี้โดยการเริ่มต้นจากการทบทวนถึงประวัติศาสตร์ของการชุมนุมประท้วงในสังคมไทย เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในเบื้องต้นถึงลักษณะที่สำคัญของการประท้วงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและเพื่อที่จะทราบว่า การประท้วงในความขัดแย้งในประเด็นเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นดังเช่นกรณีศึกษาที่ได้นำมานี้ได้เริ่มต้นขึ้นจาก ณ ที่ใดในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการชุมนุมประท้วง ตลอดจนปรากฏขึ้นภายใต้เงื่อนไขใดทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในขณะนั้น

3.1.1 การชุมนุมประท้วงในสังคมไทย

ลักษณะทั่วไป¹

¹ประภาส ปิ่นตบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2541), หน้า 12-29.

ประวัติศาสตร์ของการชุมนุมประท้วงในประเทศไทยในช่วงระยะเวลาประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา หรือที่มักจะเรียกกันว่าเป็นยุคของ “รัฐอมาตยาธิปไตย” นั้น มองกันว่า ประชาชนทั่วไปมีลักษณะที่เฉื่อยชาทางการเมืองและไม่มีบทบาทมากนักในการเคลื่อนไหวทางสังคม แม้จะมีการชุมนุมรวมกลุ่มกันประท้วงบ้างแต่ก็เป็นไปในลักษณะที่เป็นการร้องขอให้ผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมหรือการเมืองให้ช่วยเหลือมากกว่าที่จะเป็นการกดดันให้ฝ่ายตรงข้ามปฏิบัติตามและมักจะเกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ ประเด็นในการประท้วงในช่วงนี้ เช่น ข้อพิพาทแรงงาน ข้าราชการทุจริตหรือไม่ทำตามหน้าที่ ผลประโยชน์ของกลุ่มอาชีพและการประท้วงของนิสิตนักศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตามในช่วงปี 2500 เริ่มมีการชุมนุมในลักษณะที่เป็นการแสดงมติมหาชนเกิดขึ้นด้วย แต่ส่วนใหญ่เป็นประเด็นในเรื่องของการสนับสนุนหรือโจมตีคู่ต่อสู้ในทางการเมือง

ในช่วงต่อมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ปริมาณของการชุมนุมประท้วงส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในขณะที่ขบวนการประชาชนในชนบทเริ่มแสดงบทบาทมากขึ้นภายใต้องค์กรที่สำคัญคือสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยซึ่งมีรูปแบบการจัดตั้งที่มีการรวมศูนย์แนวร่วมที่เป็นพันธมิตรกับขบวนการนิสิตนักศึกษาและขบวนการกรรมกร² โดยลักษณะของการประท้วงได้เปลี่ยนไปจากการร้องขอให้ผู้มีอำนาจหรือผู้ที่มีสถานะทางสังคมการเมืองให้ความช่วยเหลือเป็น “การกดดันต่อรอง” มากกว่า ประเด็นในการชุมนุมประท้วงส่วนมากจึงเป็นเรื่องของการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหรือความเป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์และภายใต้บริบททางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น กลุ่มประท้วงที่สำคัญในช่วงนี้จึงได้แก่ ขบวนการนักศึกษา ขบวนการชาวนาและผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีขบวนการนักศึกษาเป็นแกนในการคอยให้ความช่วยเหลือ ดังนั้นภาพของการชุมนุมประท้วงในระยะนี้จึงมักจะถูกมองว่าเป็นพวกต่อต้านหรือเป็นฝ่ายซ้าย อย่างไรก็ตามได้เริ่มมีการประท้วงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในเรื่องของทรัพยากรด้วยแต่ก็ไม่มากนัก

ภายหลังการปราบปรามนิสิตนักศึกษาเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้กระแสของการชุมนุมประท้วงลดน้อยลงอย่างมาก การเคลื่อนไหวที่ปรากฏไม่มีความต่อเนื่องและไม่มีความชัดเจน กลุ่มประท้วงที่พบมักจะเป็นกลุ่มเกษตรกรเสียเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การควบคุม

² 2 นฤมล ทับจุมพล, ประภาส ปิ่นตบแต่ง และสมชาย ปรีชาศิลปกุล, “การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนในชนบทกับการปราบปรามของรัฐ (ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน),” รัฐศาสตร์สาร 19 ฉบับที่ 3 (2539): 69.

ของรัฐ อย่างไรก็ตามได้มีการชุมนุมประท้วงในประเด็นความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรด้วยเช่นเดียวกับในช่วงก่อนหน้านี้

บริบททางการเมืองของไทยเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหลังจากที่รัฐบาลประกาศใช้คำสั่ง 66/23 และยกเลิกกฎอัยการศึก การชุมนุมประท้วงเริ่มขยายตัวมากขึ้นอีกครั้ง แต่ประเด็นในการประท้วงยังคงเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องนโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มหรือองค์กรเฉพาะ เช่น เรื่องค่าแรงและราคามลพิษ เช่นเดียวกันมีประเด็นการประท้วงในด้านสิ่งแวดล้อมด้วยแต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากขบวนการประชาชนในช่วงก่อนหน้านี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระจายทรัพยากรหรือเรื่องความเป็นธรรมในสังคม โดยจะกล่าวถึงเป็นการเฉพาะในส่วนต่อไป

การประท้วงในความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การชุมนุมประท้วงในสังคมในด้านหนึ่งเป็นการสะท้อนถึงปัญหาของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ให้ประเด็นในการประท้วงหรือความขัดแย้งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ในยุคที่ระบบราชการ ทหารและพลเรือนครอบงำการเมือง การประท้วงจึงมีรูปแบบของการขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจเหล่านั้น ยุคที่ประชาชนได้รับชัยชนะในการต่อสู้ทางการเมืองช่วง 14 ตุลาคม 2516 การประท้วงออกมาในรูปของการกดดันต่อรองในความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในสังคม และยุคสงครามอุตสาหกรรม ความขัดแย้งเป็นเรื่องของการต่อสู้ทางความคิด

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกซึ่งความขัดแย้งในรูปของการประท้วงในประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแม้ว่าจะไม่มากนักแต่ก็ได้ปรากฏขึ้นมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่ในช่วงปี 2518 เป็นต้นมา ซึ่งกรณีที่สำคัญมีดังนี้³

1. เหมืองแร่ดีบุกปล่อยน้ำเสียและทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในเขตอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ในปี 2518

³ประภาส ปิ่นตบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย, หน้า 24-29.

2. เหมืองแร่แม่เลี้ยง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ปลอยซีแร่ลงนาข้าวและเปลี่ยนทางเดินของแม่น้ำ ในปี 2518
3. กรณีอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง อำเภอหนองบัวบาน จังหวัดอุดรธานี ในปี 2518
4. อ่างเก็บน้ำมาบประชัน จังหวัดชลบุรี ในปี 2518
5. กรณีขวนาเกลือปลอยน้ำลงนาข้าวเสียหายในตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม ในปี 2519
6. การคัดค้านมติคณะรัฐมนตรีที่อนุญาตให้บริษัทเศรษฐกิจการแร่ดำเนินกิจการเหมืองแร่บริเวณอ่าวสะป้าของชาวบ้านตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เนื่องจากเกรงว่าจะทำให้ส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงของชาวบ้าน ในปี 2521
7. กรณีชาวบ้านอำเภอคลอง จังหวัดลำปาง ประท้วงว่าตนขุดแร่อยู่ก่อน แต่ถูกบริษัทเหมืองแร่เอกชนแย่งขุด ในปี 2521
8. กรณีชาวบ้านตำบลตาพรหม อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ประท้วงกับผู้ลักลอบขุดแร่พลอยซึ่งทำลายป่าต้นน้ำ โดยในกรณีนี้มีการต่อสู้ด้วยอาวุธด้วย ในปี 2521
9. กรณีการคัดค้านเขื่อนน้ำโจน ซึ่งเป็นกรณีการเคลื่อนไหวของประชาชนในชนบทและยังประกอบไปด้วยคนในเมือง ประชาชนในท้องถิ่น องค์กรอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกลุ่มอื่นๆ เข้าร่วมในการประท้วงด้วยมากมายและอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในปี 2525-2530
10. กรณีการคัดค้านการเปิดดำเนินงานของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต ในปี 2529 ซึ่งมีคนในชนชั้นต่างๆในสังคมเข้าร่วมเป็นอันมาก และเป็นจุดเริ่มต้นของยุคขบวนการประชาชนในความขัดแย้งเรื่องการใช้ทรัพยากรต่างๆและสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

เช่นเดียวกับการประท้วงในความขัดแย้งในประเด็นอื่นๆ ที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย ปัญหาก็คือ ความขัดแย้งในประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากสาเหตุใดภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทยในขณะนั้น จากการศึกษาของประภาส ปิ่นตบแต่ง ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัฐที่ร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชนในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกนั้นเป็นเหตุให้เกิดนโยบายที่ทำให้รัฐและเอกชนขยายการพัฒนาสู่ชนบทและก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การขยายตัวของนิคมโรงงานอุตสาหกรรมและโครงการขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก นำมาสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

เช่น การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมและปัญหามลพิษ⁴ ดังนั้นในส่วนต่อไปจะเป็นการพิจารณาถึงยุทธศาสตร์หรือเป้าหมายในการพัฒนาของรัฐในช่วงที่ผ่านมาเป็นสำคัญว่าส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร

3.1.2 ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา

จุดกำเนิดของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 2500

ภายหลังการรัฐประหารในปี 2490 การเมืองไทยตกอยู่ภายใต้กรอบเจตนารมณ์ของคณะปฏิวัติรัฐประหารที่ได้สถาปนา “ระบอบปฏิวัติ” ขึ้นอย่างมั่นคงโดยเฉพาะตั้งแต่ในช่วงธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502 เป็นต้นมา โดยมีคณะปฏิวัติซึ่งทำหน้าที่เปรียบเสมือนพรรคที่ควบคุมกำกับดูแลองค์กรต่างๆของรัฐ โดยเฉพาะคณะรัฐมนตรี (ซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร) และสภาร่างรัฐธรรมนูญ(ซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ) แม้ว่าระบอบปฏิวัตินี้ดังกล่าวจะมีทัศนะต่อระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่ว่า เป็นระบบการปกครองที่สามารถรักษาผลประโยชน์ของประชาชนได้ หรือเป็นระบอบการปกครองที่นำความต้องการของประชาชนมารวบรวมเพื่อทำการปกครองก็ตาม ซึ่งก็เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในอื่นๆ แต่วิธีการในการบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวนั้น ระบอบปฏิวัติของไทยเชื่อว่าไม่สามารถที่จะนำระเบียบวิธีการที่ใช้ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างตะวันตกมาใช้ได้ทั้งหมดโดยไม่มี การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ประเทศไทยเป็นประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีรากฐานทางเศรษฐกิจที่อ่อนแอ หากปล่อยให้มีการต่อสู้ตามวิถีทางเช่นในระบบรัฐสภาตามอย่างชาติตะวันตกแล้ว จะเกิดสภาพที่ไร้ระเบียบแบบแผนจนอาจนำไปสู่สภาพที่เรียกว่า อนาธิปไตยขั้นได้ในที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างระบอบประชาธิปไตยที่อิงอยู่บนฐานสภาพที่เป็นจริงในสังคมไทย

ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่เป็นระบอบปฏิวัติและระบบความคิดเรื่องประชาธิปไตยดังกล่าว จึงเป็นกรอบที่ทำให้ต้องมีการกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศว่าจะดำเนินไปในแนวทางใดเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ระบอบปฏิวัติได้อาศัยการระดมผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆมาช่วยงานของชาติในการกำหนดนโยบายและ

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 212-215.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยที่ข้าราชการนักวิชาการเหล่านี้ได้ใช้หลักวิชาที่สอดคล้องกับ กระแสเศรษฐกิจการเมืองในระบบทุนนิยมซึ่งแพร่หลายในขณะนั้นเป็นกรอบในการกำหนด แนวทางในการพัฒนาประเทศตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม โดยมีเป้าหมายที่ สำคัญก็คือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ⁵

ดังนั้นในเมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นความประสงค์ของประเทศและโดยที่ประเทศไทย เป็นประเทศหนึ่งที่ต้องการเร่งรัดในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการ กำหนดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้สามารถบรรลุความมุ่งหมาย ได้จึงทำให้มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น⁶ อย่างไรก็ตามการวางแผนในการเร่งรัดพัฒนา ทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะแรกเริ่มเป็นการวางแผนที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่มี เป้าหมายสำคัญคือ การเพิ่มผลผลิตมวลรวมของชาติหรือรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่านั้น⁷ จึงอาจ กล่าวได้ว่า หากจะเข้าใจถึงแนวทางที่สำคัญของประเทศในการพัฒนาทางเศรษฐกิจตลอดจน ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพิจารณาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติซึ่งได้เริ่มต้นในช่วงปี 2504 เป็นต้นมาเป็นสำคัญ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จากการพิจารณาสาระสำคัญในแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-4 (2504-2524) เป็นต้นมา จะพบว่า ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในด้านการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยในฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญก็คือ การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเพื่อ ทดแทนการนำเข้า และต่อมาในฉบับที่ 3 ได้เปลี่ยนเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เพื่อการส่งออกกรมไปถึงการเพิ่มความสามารถทางการผลิตให้สูงขึ้น ซึ่งทำให้มีการสนับสนุนใน ด้านการลงทุนและให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีต่างๆมากมาย รูปแบบที่ชัดเจนจากยุทธศาสตร์ใน

⁵ เสน่ห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 264-287.

⁶ กฤษ สมบัติศิริ, "การบริหารงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย," วารสารสังคมศาสตร์ 18 (กันยายน 2524): 66.

⁷ สนั่น วงศ์พิพัฒน์, "ปัญหาการประสานงานในชนบทไทย." วารสารสังคมศาสตร์ 18 (กันยายน 2524): 23.

การพัฒนาเหล่านี้ก็คือ ปริมาณการผลิตสินค้าในภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14 ต่อปีในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 จนถึงช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2⁸ โดยในภาพรวมตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 สัดส่วนการผลิตในภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.1 ของผลผลิตมวลรวมของประเทศในปี 2503 เป็นร้อยละ 21.1 ในปี 2524 และชัดเจนมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2524-2529) ซึ่งมีมูลค่าของผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมที่ใกล้เคียงกับผลผลิตในภาคเกษตรกรรม⁹

จากการพิจารณาข้อมูลประมาณการดังกล่าวข้างต้นจึงน่าจะสรุปได้ว่า เป้าหมายในการพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมานั้น โดยรวมแล้วประสบความสำเร็จในแง่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในด้านอุตสาหกรรม แม้กระนั้นก็ตามในช่วงทศวรรษที่ 2520 เศรษฐกิจโลกอยู่ในภาวะถดถอย เกิดภาวะเงินฝืด มีการลดค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ ตลอดจนการลดปริมาณความช่วยเหลือจากต่างประเทศและการตกต่ำของราคาผลผลิตทางการเกษตรของไทยในตลาดโลก¹⁰ ส่งผลให้การส่งออกของไทยเริ่มประสบปัญหา ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (2520-2524) จึงกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่เน้นไปที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจที่กำลังตกต่ำ รวมทั้งการขยายการผลิตในด้านเกษตรกรรมและปรับปรุงโครงสร้างในภาคอุตสาหกรรมที่ผ่านมาให้สามารถขยายการผลิตเพื่อการส่งออกได้มากยิ่งขึ้น เร่งปรับปรุงอุตสาหกรรมที่กำลังตกต่ำ เร่งบูรณะการบริหารจัดการในการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะการนำทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไปพร้อมๆ กัน

⁸ กฤษ สมบัติศิริ, "การบริหารงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย," วารสารสังคมศาสตร์ 18: 71.

⁹ ไวกฤษย์ สมุทรภักดี และเพ็ญพักตร์ ทองแท้, การสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมี: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2529 (ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2531), หน้า 19.

¹⁰ Tin Prachyapruit, "Thai civil servants and their development orientedness," วารสารสังคมศาสตร์ 18 (กันยายน 2524): 46.

3.1.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนากับความขัดแย้งในประเด็นเรื่องทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม

จากเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบกับความจำเป็นที่รัฐจะต้องแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่กำลังตกต่ำ อีกทั้งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ยังกำหนดให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ จึงทำให้รัฐรู้สึกเสียดายไม่ได้ที่จะต้องนำทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อคงไว้ซึ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ได้สร้างความขัดแย้งทางสังคมให้เกิดขึ้นโดยที่ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของความยุติธรรมในการกระจายผลประโยชน์ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและรวมไปถึงขัดแย้งกับขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกพื้นที่ด้วย¹¹

เมื่อพิจารณาถึงแนวทางในการพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติข้างต้น จะเห็นได้ว่า นโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการผลิตในภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก นั้น มีผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในที่อยู่ในพื้นที่โดยไม่คำนึงถึงต้นทุนทางสังคมอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษมากขึ้นเท่าที่ควร¹² ดังที่มีคำกล่าวในเชิงตัดพ้อที่ว่า เสียงนกเขาของชาวบ้าน (หรือวิถีชีวิตอื่นๆ) ไม่เคยอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐฉบับใดเลย เนื่องจากชีวิตที่ดีของแผนพัฒนาฯ ก็คือ รายได้ที่เพิ่มขึ้นและต้องเป็นรายได้ที่เป็นตัวเงินด้วยความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องของอะไรก็ตามที่ตีค่าเป็นตัวเงินไม่ได้ เช่น ความห่วงใยในวิถีชีวิตของตนว่าจะถูกทำลายไปหากมีโครงการขนาดใหญ่เกิดขึ้น¹³

¹¹ประกาศ ปิ่นตบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย, หน้า 212-215.

¹²ชลิตาภรณ์ สงฆ์พันธ์, "การเมืองของความขัดแย้ง : รัฐไทยกับคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย," ใน ความขัดแย้งในสังคมไทย ยุควิกฤตเศรษฐกิจ, พัชรี สีโรรส, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 77.

¹³นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ไฉ่ว่านกเขาคุณ," มติชนสุดสัปดาห์ 21 (29 มกราคม 2544): 47.

ดังนั้นอาจจะสรุปได้ว่าปัญหาความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุที่แท้จริงมาจากเป้าหมายของรัฐในการพัฒนาที่ต้องการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆเหล่านี้ตามมา¹⁴ ไม่ว่าจะเป็นการประท้วงในกรณีที่ถูกกล่าวถึงข้างต้นและกรณีความขัดแย้งเรื่องชานาเกลือกกับชานาข้าว ผู้ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งกับผู้เลี้ยงกุ้ง หรือโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยสารพิษลงในแม่น้ำลำคลอง ปัญหาขยะและปัญหามลพิษอื่นๆในปัจจุบัน

3.2 บริบทของปัญหาในท้องถิ่น

นอกจากการทำความเข้าใจเบื้องต้นในการเคลื่อนไหวคัดค้านการเปิดดำเนินการของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต จากบริบทของปัญหาในสังคมไทยโดยรวมแล้ว สิ่งที่จะขาดไปไม่ได้ก็คือ การทำความเข้าใจต่อบริบทของปัญหาในท้องถิ่นหรือก็คือสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของภูเก็ตซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะการประท้วงที่ผ่านมาในอดีต โดยที่ประสบการณ์ในการประท้วงที่ผ่านมาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดลักษณะของการประท้วงในกรณีการคัดค้านการเปิดดำเนินการของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ตในครั้งนี้ด้วย

3.2.1 ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของภูเก็ต

ลักษณะทางเศรษฐกิจ¹⁵

ภูเก็ตเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะแร่ดีบุก โดยมีการส่งออกแร่ดีบุกในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับ ทำให้ลักษณะทางเศรษฐกิจของภูเก็ตมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจเหมืองแร่มาเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตามนายทุนเหมืองแร่หรือที่เรียกกันว่า “นายหัว” จำเป็นจะต้องมีเหมืองแร่จำนวนมากเพื่อเป็นหลักประกันว่าหากที่ใดที่หนึ่งไม่มีแร่

¹⁴ฉันทนา บรรพศิริโชติ, “ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ,” ใน *ความขัดแย้งในสังคมไทย ยุควิกฤตเศรษฐกิจ*. พัชรี สีโรรส, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 23.

¹⁵สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, “วิกรกรรมภูเก็ต แทนทาลัมร่ำลือ(?)” *มติชนสุดสัปดาห์* 6 (10 สิงหาคม 2529):18.

เพียงพอที่จะสามารถหันไปทำเหมืองอีกแห่งได้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้นายหัวจำเป็นจะต้องมีที่ดินจำนวนมากและหากเหมืองใดยังไม่ได้ทำการขุดก็จะปลุกยางพาราไปก่อนเพื่อไม่ให้ที่ดินจำนวนมากถูกทิ้งให้ว่างเปล่าโดยเปล่าประโยชน์ จึงทำให้เศรษฐกิจของภูเก็ตขึ้นอยู่กับการเหมืองแร่ดีบุกและยางพาราควบคู่กัน

ดังนั้นจากลักษณะทางเศรษฐกิจที่อาศัยแร่ดีบุกและยางพาราซึ่งมีราคาขึ้นลงตามตลาดโลกทำให้ราคาไม่มีความแน่นอน อย่างไรก็ตาม ราคาของดีบุกและยางพาราที่ผ่านมามีขึ้นและลงไม่ตรงกัน เป็นผลให้หากเมื่อใดราคาของดีบุกตกต่ำคนภูเก็ตก็จะสามารถอาศัยราคาที่สูงขึ้นของยางพาราได้ หรือหากเมื่อใดราคายางพาราตกก็พึ่งพาราคาดีบุกได้ ลักษณะทางเศรษฐกิจเช่นนี้จึงทำให้คนภูเก็ตมีความสามารถในการเอาตัวรอดและปรับตัวตามภาวะเศรษฐกิจโลกที่ผันผวนได้อีกทั้งยังคุ้นเคยกับภาคธุรกิจที่มีขนาดใหญ่มาโดยตลอด

นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังแต่ประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา จังหวัดภูเก็ตเริ่มมีชื่อเสียงทางด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สวยงามและเป็นธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้นรัฐยังได้มีนโยบายส่งเสริมในด้านการท่องเที่ยวให้มีการขยายเส้นทางคมนาคมทั้งภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด มีการสนับสนุนธุรกิจโรงแรม ตลอดจนเปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถพักผ่อนในสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ ภายในเกาะมากขึ้น จนทำให้ภูเก็ตกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศและทำให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวในภูเก็ตขยายตัวอย่างรวดเร็วตลอด 20-30 ปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภูเก็ตจะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดีมาโดยตลอด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนภูเก็ตทั่วไปจะมีฐานะดีกว่าคนในจังหวัดอื่นมากนัก เนื่องจากลักษณะทางเศรษฐกิจถูกผูกขาดโดยตระกูลนักธุรกิจท้องถิ่นจำนวนน้อยมาโดยตลอด อีกทั้งกลุ่มธุรกิจที่มีอิทธิพลในขณะนั้นยังมีเครือข่ายของผลประโยชน์ที่ครอบคลุมกิจการแทบทุกอย่างทั้งในภูเก็ตเองและท้องถิ่นรอบข้างด้วย เช่น ตะกั่วป่า พังงา ระนอง กันตัง รวมไปถึงมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายผลประโยชน์ทางธุรกิจจนประเทศใกล้เคียงเช่น ปีนังและสิงคโปร์ด้วย ส่งผลให้กลุ่มธุรกิจจังหวัดภูเก็ตมีลักษณะที่เป็นกลุ่มนายทุนที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับมหาศาล¹⁶

¹⁶ ภูวดล ทองประเสริฐ, "การจลาจลในเกาะภูเก็ต: ปุ่มหลังทางประวัติศาสตร์," ใน ขุมทอง"แทนทาลัม" (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2529), หน้า 43-44.

ความขัดแย้งทางธุรกิจเหมืองแร่

แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อมีความร่วมมือกันในทางเศรษฐกิจก็มีความขัดแย้งทางเศรษฐกิจในหมู่ของนายทุนท้องถิ่นด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในธุรกิจเหมืองแร่ดีบุกซึ่งมีการผูกขาดโดยบริษัทไทยแลนด์ สเมลติง แอนด์ รีไฟนิง จำกัด หรือบริษัทไทยซาร์โกซึ่งเป็นโรงงานถลุงแร่ดีบุกแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทยมาตั้งแต่ปี 2508 เนื่องจากรัฐบาลกำหนดให้ห้ามมีการส่งออกแร่ดีบุกไปถลุงยังต่างประเทศ จนกระทั่งมีการตั้งบริษัทเทมโก (ซึ่งเป็นบริษัทในเครือเดียวกับบริษัทไทยซาร์โก) ซึ่งต่อมาได้ขายหุ้นให้บริษัทต่างชาติเกือบทั้งหมดและเป็นเหตุให้นายทุนท้องถิ่นร่วมกับประชาชนในจังหวัดพังงาต่อต้านบริษัทเทมโกในช่วงปี 2517-2518 โดยอ้างว่าเป็นบริษัทต่างชาติที่ปล้นทรัพยากรธรรมชาติของไทย จากนั้นมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้นำเรือขุดแร่ออกหาแร่ดีบุกในพื้นที่สัมปทานของบริษัทฯ และได้ถูกเจ้าหน้าที่จับกุม เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้กระแสต่อต้านบริษัทขยายตัวออกไปมากขึ้นจนในที่สุดมีรัฐบาลได้มีคำสั่งยกเลิกการสัมปทานของบริษัทในที่สุด¹⁷

เหตุการณ์ในครั้งนั้นมีการใช้ความรุนแรงระหว่างที่มีการประท้วงด้วย โดยนายสนอง บัญชาญ ผู้นำประชาชนในการประท้วงถูกลอบสังหารที่ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาได้ออกหมายจับนายอรัญ จินดาพล สมาชิกสภาจังหวัดเกิดนายตาด จินดาพลซึ่งเป็นบิดาของนายอรัญ และนายวิโรจน์ จินดาพล กำนันตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ในข้อหาตัวการจ้างวานฆ่าผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาและเกี่ยวข้องกับ การลอบสังหารนายสนอง บัญชาญ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับบริษัทเทมโกด้วย แต่ภายหลังผู้รับจ้างฆ่าในคดีกลับคำให้การ จึงทำให้คดียุติลงด้วยการไม่สั่งฟ้องในที่สุด¹⁸

¹⁷“ชาติกำเนิดไทยซาร์โกธุรกิจที่เปื้อนสีสันของเทพนิยาย!!!,” ผู้จัดกรร 3 (กรกฎาคม 2529): 50-52.

¹⁸“เผารง.แทนทาลัมหรือจะโยงโยถึงเทมโก้,” ใน *ขุมทอง*“แทนทาลัม”. หน้า 70-71.

ลักษณะทางสังคม¹⁹

ลักษณะทางสังคมของภูเก็ทค่อนข้างจะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นในจังหวัดภาคใต้ด้วยกัน ประการแรก เนื่องจากการที่จังหวัดภูเก็ตเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับกันดีในหมู่นักธุรกิจด้านเหมืองแร่มาแต่โบราณทำให้ภูเก็ตเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมาโดยตลอดเช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น ทำให้สังคมของภูเก็ทค่อนข้างจะเป็นสังคมที่เปิด ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีลักษณะที่ค่อนข้างจะรับรู้โลกภายนอกได้กว้างขวางทั้งในด้านข่าวสารและการปรับตัว

ประการที่สอง ด้วยความที่เป็นเกาะจึงทำให้ชุมชนภูเก็ทมีลักษณะที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดซิดความสัมพันธ์ของคนภูเก็ทมีความเป็นครอบครัว เครือญาติและมีการอุปถัมภ์สูง ชาวสารมีการแลกเปลี่ยนถึงกันรวดเร็ว โดยแหล่งข้อมูลที่สำคัญของผู้ชายส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าแฟ ส่วนผู้หญิงจะเป็นในตลาดสด

ประการที่สาม สังคมภูเก็ทมีความเป็นท้องถิ่นนิยมสูงกล่าวคือ สามารถรวมกลุ่มกันได้ อย่างเหนียวแน่นแม้ว่าจะประกอบไปด้วยคนหลายวัฒนธรรม เช่น ไทย จีน และแขก คนภูเก็ทที่มีวัฒนธรรมต่างกันเหล่านี้สามารถร่วมงานกันได้ในประเพณีที่สำคัญของภูเก็ท เช่น ประเพณีการคารวะ "พ่อท่านแช่ม" ประจำปีในวันตรุษของจีน ซึ่งเสมือนเป็นศูนย์รวมใจของชาวภูเก็ท ประเพณีเช่นไหว้ศาลเจ้า หรือประเพณีถือศีลกินเจในหมู่คนเชื้อสายจีน

บุคลิกภาพของคนใต้และคนภูเก็ท

นอกจากลักษณะทางสังคมภูเก็ทที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว หากมองว่าภูเก็ทเป็นสังคมหนึ่งที่ประกอบไปด้วย "คนใต้" ซึ่งได้มีการศึกษาถึงบุคลิกภาพทั่วไปของคนใต้ซึ่งสรุปว่า คนใต้มีบุคลิกภาพที่มีลักษณะแข็งกร้าว ตรงไปตรงมา เชื้อมั่นในตนเองสูง ชอบทำตัวเป็นผู้นำ ทรงในศักดิ์ศรี ไม่ยอมเสียเปรียบหรือเสียผู้เสียมาตุพร ขอบศึกษาหาความรู้เพื่อจะรู้เท่าทันคนอื่น ไว้เชิงการตัดสินใจเฉียบขาด รวดเร็วและหนักแน่น เมื่อตัดสินใจแล้วจะเปลี่ยนความคิดยาก รักใคร

¹⁹ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, "วีรกรรมภูเก็ท แทนทาลัมร่าลิก(?)." มติชนสุดสัปดาห์ 6: 19.

รักจริงและเกลียดใครเกลียดจริง รักหมู่คณะตนเมื่อเผชิญกับหมู่คณะอื่น มักเข้าข้างออกรับแทน รวดเร็วในการตั้งกระทู้หาข้อโต้แย้ง ค่อนข้างโง่เงาขวางขวานผ่าซาก และมักไม่เก็บอารมณ์ เป็นต้น²⁰

นอกจากนี้บุคคลสำคัญในท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ตเองยังมองว่า คนภูเก็ตทั่วไปมีความรักสงบ มีความเป็นกันเอง ไม่มีพิธีรีตองมาก อธิบายดี มีการศึกษา ชอบเหตุผล ไม่แสดงความก้าวร้าวและไม่ชอบความรุนแรง แต่ก็มักจะใจร้อนมุทะลุ รักศักดิ์ศรีพวกพ้อง เชื่อคนง่ายและอยากรู้อยากเห็น²¹

ทั้งนี้บุคลิกภาพของคนใต้ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น อาจจะเป็นผลมาจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมของภาคใต้ที่ผ่านมาในอดีต²² หากพิจารณาถึงปัจจัยการผลิตในทางเศรษฐกิจตั้งแต่ก่อนยุคที่อุตสาหกรรมเหมืองแร่และยางพาราจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคใต้นั้นจะพบว่า ภาคใต้มีพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าวน้อย ทำให้จำเป็นต้องพัฒนาเศรษฐกิจที่นอกเหนือจากการเพาะปลูกแต่เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตร เช่น มะพร้าว เกลือ ปลาและข้าว รวมไปถึงการใช้แรงงานนอกฤดูการเพาะปลูกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะของเศรษฐกิจในระบบตลาดก่อนภูมิภาคอื่นของประเทศ ภายหลังเมื่ออุตสาหกรรมเหมืองแร่และยางพาราได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคใต้ ส่งผลให้สวนยางต้องหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคและเหมืองแร่ก่อให้เกิดตลาดขนาดใหญ่เพื่อระบายสินค้าที่ผลิตได้ในพื้นที่ให้แก่ผู้ใช้แรงงานจำนวนมาก ลักษณะทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ภาคใต้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมอย่างรวดเร็ว

โดยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระบบทุนนิยมจำเป็นจะต้องมีการคุ้มครองการประกอบการและกำไร อย่างไรก็ตามรัฐไทยในสมัยนั้นกลับไม่สามารถพัฒนาทุนนิยมได้ทันกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในภาคใต้ ส่งผลให้ไม่มีระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองการประกอบการและกำไรของเอกชน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) เงื่อนไขทางเศรษฐกิจดังกล่าวจึงทำให้

²⁰ อาคม เดชทองคำ, หัวเขือกัวชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543), หน้า 206-207.

²¹ ไวทิสย์ สมุทรกลิน และเพ็ญพัทธ์ ทองแท้, การสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมี: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2529, หน้า 113, 119.

²² นิธิ เอียวศรีวงศ์, "คนใต้," มติชนสุดสัปดาห์ 20 (9 ตุลาคม 2543): 47.

คนได้จำเป็นจะต้องพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของตนให้มีความแข็งแกร่งและสามารถใช้เป็นข้อบังคับแทนระเบียบกฎหมายของรัฐได้ ผลที่ตามมาก็คือ สังคมคนได้ได้พัฒนาระบบเครือญาติให้เข้มแข็งจนกระทั่งสามารถนำมาใช้กับการประกอบการในระบบทุนนิยมได้ โดยระบบของความสัมพันธ์ออกมาในรูปของการร่วมกันผลิตร่วมกันบริหารและรวมไปถึงใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวปกป้องและรุกรานการประกอบการของคู่แข่งทางเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์(ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มี ความเท่าเทียมกันระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์) เช่น ระบบนายหัว และพัฒนาความสัมพันธ์ในระบบเกื้อกูล(ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเท่าเทียมกันระหว่างเกลอกับเกลอ) ให้มีความเข้มแข็งเพื่อใช้ในการคุ้มครองการประกอบการด้วย เงื่อนไขดังกล่าวจึงทำให้คนได้มีบุคลิกภาพที่สำคัญคือ ไม่ยอมใคร หัวรั้น ดื้อตื้อหรือเอาพวกไว้ก่อน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่จำเป็น สำหรับการรวมกลุ่มมากกว่าปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็ระบบความสัมพันธ์ของบุคคลในการผลิตที่มีลักษณะเป็นเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์และระบบเกื้อกูล

3.2.2 ประสบการณ์ของคนภูเก็ตในปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหามลพิษ

จากการที่อุตสาหกรรมเหมืองแร่ยังคงเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานหลักของภูเก็ต ทำให้การที่มีเหมืองแร่จำนวนมากก่อให้เกิดปัญหามลพิษจากการทำเหมืองที่ได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมโดยเฉพาะชายหาดบางส่วนของภูเก็ตถูกทำลายไป โดยเฉพาะชายฝั่งทางด้านตะวันออกไม่ว่าจะเป็นหาดราไวย์ อ่าวมะขาม แหลมพันวา เกาะสิเหร่ หรืออ่าวฉลอง ซึ่งเคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามแต่กลับกลายเป็นทะเลที่เต็มไปด้วยโคลนและสิ่งสกปรก เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากเหมืองและเรือขุดแร่ลงไปในทะเล จนทำให้ชายหาดเหล่านี้ไม่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้คนภูเก็ตอีกต่อไป²³

ประกอบกับตั้งแต่ช่วงปี 2520 เป็นต้นมา ราคาขงพาราดีปตกลงอย่างมากเกือบ 10 เท่า ยิ่งไปกว่านั้นในปี 2523 ดีบุกประสบภาวะราคาตกต่ำโดยไม่มีแนวโน้มว่าจะฟื้นตัว ทำให้ฐานะ

²³ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, "วิกรกรรมภูเก็ต แทนทาลัมร่ำลึก(?)", มติชนสุดสัปดาห์ 6 :18-19.

ทางเศรษฐกิจของคนภูเก็ตไม่มีความมั่นคงเหมือนในอดีต ทำให้ต้องหาทางออกด้วยการมองหาช่องทางในการประกอบอาชีพอื่นที่มีแนวโน้มว่าจะสามารถเติบโตได้ในระยะยาว ส่งผลให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในมุมมองของคนภูเก็ต ทำให้ปัญหามลพิษกลายเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเศรษฐกิจของภูเก็ตต้องพึ่งพาการท่องเที่ยว คนภูเก็ตจึงตระหนักถึงคุณค่าที่สำคัญของการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหลืออยู่ทางด้านชายฝั่งตะวันตกอันเป็นฐานที่สำคัญทางเศรษฐกิจในด้านการท่องเที่ยวที่เหลืออยู่²⁴

นอกจากปัญหามลพิษที่มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงแล้ว ปัญหามลพิษที่สำคัญอีกประการหนึ่งในความรับรู้ของประชาชนก็คือ โรงงานอุตสาหกรรมถลุงแร่บางแห่งทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยใกล้กับโรงงานมีสุขภาพที่อ่อนแอลง ต้นมะพร้าวในบริเวณโรงงานเหี่ยวเฉาและตาย บ้านเรือนสกปรกมีฝุ่นละอองมาก แม้ว่าประชาชนในบริเวณนั้นจะทราบถึงปัญหามลพิษจากโรงงานเหล่านี้ดี แต่ก็ไม่ได้ประท้วงหรือทำการแก้ไขใดๆ เนื่องจากปล่อยให้โรงงานดำเนินงานเป็นเวลานานแล้ว จึงกลายเป็นความอึดอัดที่สะสมอยู่ในอารมณ์ของประชาชนเหล่านั้นมาโดยตลอด²⁵

ประวัติศาสตร์การประท้วงในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม²⁶

จึงอาจจะกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา ความเป็นธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่สวยงามเป็นต้นทุนที่สำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งได้ทวีความสำคัญมากขึ้นในฐานะของอาชีพที่สามารถรองรับชีวิตความเป็นอยู่และอนาคตของคนภูเก็ตได้ ดังนั้นเมื่อมีปัญหามลพิษเกิดขึ้นในระยะนี้ จึงทำให้เกิดการต่อต้านจากประชาชนชาวภูเก็ตที่ต้องพึ่งพาความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากเป็นพิเศษ

ความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในจังหวัดภูเก็ตที่สำคัญได้แก่กรณีการประท้วงการทำเหมืองแร่ของบริษัทเศรษฐกิจทรัพย์ (ฟูลคูลอง) ในปี 2521 โดยบริษัทฯได้

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁵ ไวกิตส์ สมุทรถลีน และเพ็ญพัทธ์ ทองแท้, การสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมี: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2529, หน้า 121.

²⁶ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, "วีรกรรมภูเก็ต แทนทาลัมรำลึก(?)", มติชนสุดสัปดาห์ 6:18-19.

ขออนุญาตทำเหมืองแร่บริเวณอ่าวสะป่าซึ่งถูกต่อต้านโดยประชาชนและชาวประมงในบริเวณนั้น จนทำให้บริษัทต้องยุติการทำเหมืองในบริเวณนี้ไป

ต่อมาในปี 2523 บริษัทเศรษฐกิจ บริษัทเดิมได้ขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ที่อ่าว ปาดอง ในครั้งนี้บริษัทถูกต่อต้านจากบรรดาผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชน ทั่วไป โดยที่การประท้วงได้ส่งผลให้สภาจังหวัดภูเก็ตมีมติคัดค้านโครงการและทำให้นายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้นเดินทางมาตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง ผลสุดท้ายมีคำสั่งให้ระงับโครงการในที่สุด

ในปีต่อมา บริษัทเศรษฐกิจอีกเช่นเดียวกัน ได้ขออนุญาตรัฐบาลเพื่อขุดแร่บริเวณ อ่าวกะรน แต่ถูกต่อต้านอย่างมากและกว้างขวางกว่าทุกครั้งซึ่งในครั้งนี้มีชาวภูเก็ตร่วมประท้วง เป็นจำนวนมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

3.2.3 บทเรียนจากการประท้วงในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม

ประการแรก การไม่ไว้วางใจรัฐ เนื่องจากประสบการณ์ในการประท้วงที่ผ่านมา ทำให้คน ภูเก็ตสรุปทัศนคติที่มีต่อรัฐว่า รัฐมักจะไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนภูเก็ตเท่าที่ควร โดย พิจารณาจากการอนุญาตให้บริษัทเดียวกัน (บริษัทเศรษฐกิจ) ได้รับสัมปทานถึง 3 ครั้งในช่วง ระยะเวลาไม่กี่ปี ทั้งๆที่ในแต่ละครั้งประชาชนไม่เห็นด้วยและแสดงการคัดค้านมาโดยตลอด รัฐมุ่ง แต่จะฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากภูเก็ตโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของประชาชน²⁷

ประการที่สอง การร้องเรียนต่อหน่วยงานรัฐแต่เพียงอย่างเดียวมักไม่ได้ผล ดังเช่น กรณี สภาพแรงงานยื่นหนังสือร้องเรียนต่อกระทรวงอุตสาหกรรมในกรณีของบริษัทเทมโกว่ามีปัญหา การทำลายสภาพแวดล้อม โดยต้นมะพร้าวรอบโรงงานฯตายเป็นจำนวนมากและเด็กที่อาศัยอยู่ รอบบริเวณโรงงานฯมีปัญหาสุขภาพ แต่ก็ไม่ได้รับการดูแลอย่างจริงจัง²⁸

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

²⁸ "สัมภาษณ์นายเสริมศักดิ์ ปิยธรรม ประธานคณะกรรมการประสานงานต่อต้านมลภาวะ เป็นพิษจังหวัดภูเก็ต: โรงงานแทนทาลัมดำเนินการโดยปิดบังประชาชนมาตลอด," มติชนสุด สัปดาห์ 6 (6 กรกฎาคม 2529): 12.

ประการที่สาม ประสบการณ์ในการเรียกร้องผลประโยชน์ของชาวภูเก็ตที่ผ่านมาและประสบความสำเร็จทำให้ตระหนักว่า เสียงของคนภูเก็ตจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีการรวมกลุ่มกันอย่างมีเอกภาพเท่านั้นรัฐจึงจะได้ยิน ซึ่งหมายถึงความพร้อมเพรียงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนจะเป็นเงื่อนไขที่สำคัญสำหรับการต่อสู้ต่อความอยุติธรรมที่ได้รับมาโดยตลอด²⁹

3.3 ความเป็นมาของปัญหาความขัดแย้ง

3.3.1 ความเป็นมาของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต

จากการที่ภูเก็ตเป็นแหล่งวัตถุดิบในการผลิตตะกั่วบริสุทธิ์ซึ่งมีปริมาณแทนทาลัมผสมอยู่มากที่สุดในโลก จึงถือได้ว่าตะกั่วบริสุทธิ์ของภูเก็ตมีคุณภาพดีที่สุดในโลก ประกอบกับแทนทาลัมกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดโลกและมีราคาสูงมาก ดังนั้นหากประเทศไทยสามารถเป็นแหล่งผลิตแทนทาลัมได้เองก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเพิ่มรายได้ของประเทศและการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม จึงทำให้มีการตั้งโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต ขึ้น

การก่อตั้ง

บริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จำกัด จดทะเบียนจัดตั้งเป็นบริษัทจำกัดกับกระทรวงพาณิชย์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2522 ด้วยทุนจดทะเบียนเริ่มแรก 100 ล้านบาท แต่ต่อมาได้เพิ่มทุนจดทะเบียนเป็น 2,000 ล้านบาท โดยมีโครงการจะสร้างโรงงานถลุงแร่แทนทาลัมที่บริเวณเหมืองเก่า ตำบลรัชฎา อำเภอมือเมือง จังหวัดภูเก็ต บนเนื้อที่ 73 ไร่ 2 งาน 17.8 ตารางวา³⁰ โดยบริษัทมีโครงการจะสร้างโรงงานถลุงแทนทาลัมส่วนแรกที่อำเภอมือเมือง จังหวัดภูเก็ตในปี 2527 และมีกำหนดแล้วเสร็จและเริ่มเปิดดำเนินงานได้ในเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคมปี 2529³¹

²⁹สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, "วีรกรรมภูเก็ต แทนทาลัมรำลึก(?)", มติชนสุดสัปดาห์ 6 :19.

³⁰ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภูเก็ต, "ข้อข้องใจของฝ่ายต่อต้าน," ใน ชุมชนของ "แทนทาลัม". หน้า 35-36.

³¹"โรงงานแทนทาลัมจะกินเนื้อหรือกินกาก." สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 33 (7 กันยายน 2529): 25.

ทั้งนี้ในระยะแรกรัฐบาลต้องการจะเป็นผู้ถือหุ้นด้วยแต่เนื่องจากไม่มีงบประมาณจึงให้บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเป็นผู้ถือหุ้นแทน ด้วยความร่วมมือจากบริษัทเงินทุนฯ ต่อมาธนาคารกรุงเทพจำกัดและธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด จึงได้เป็นผู้ถือหุ้นด้วย จากนั้นโรงงานได้รับเงินกู้จากบริษัทเงินทุนระหว่างประเทศ (International Finance Corporation: IFC) ของธนาคารโลกในการก่อสร้างโรงงาน ซึ่งหากสร้างได้สำเร็จบริษัทก็จะเข้าร่วมหุ้นด้วยประมาณร้อยละ 12³²

ผู้ถือหุ้นของบริษัทฯ

บริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสทรี จำกัด มีผู้ถือหุ้นทั้งสิ้น 45 คน เป็นคนสัญชาติไทย 42 คนและสัญชาติต่างชาติ 3 คน ผู้ถือหุ้นคนไทยที่สำคัญได้แก่ กลุ่มตระกูลบุญสูง ตระกูลงานทวี ตระกูลยงสกุล ตระกูลเอกวานิช ตระกูลโสภณพานิช และตระกูลสารสิน ส่วนผู้ถือหุ้นคนต่างชาติที่สำคัญคือ กลุ่มนายทุนชาวมาเลเซียได้แก่ นายเอียบซุนอัน นายเอียบซุนซิดและนายเจียก๊กเซียน³³ โดยกลุ่มเอส. เอ. มินเนอรัล ของตระกูลเอียบถือหุ้นร้อยละ 45 บริษัทเงินทุนระหว่างประเทศ (IFC) ถือหุ้นร้อยละ 12.4 ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ธนาคารกรุงเทพ จำกัด และธนาคารแหลมทอง จำกัด รวมกันถือหุ้นร้อยละ 14 กลุ่มตระกูลบุญสูง งานทวีและยงสกุลรวมกันถือหุ้นร้อยละ 14 บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมของไทยถือหุ้นร้อยละ 5 นอกนั้นเป็นผู้ถือหุ้นรายย่อย ซึ่งมีข้าราชการในจังหวัดภูเก็ตรวมอยู่ด้วย³⁴ โดยในกลุ่มของผู้ถือหุ้นคนไทยเกือบทั้งหมดเป็นกลุ่มนายทุนท้องถิ่นซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติและพันธมิตรทางธุรกิจของกลุ่มที่มีอิทธิพลในทางเศรษฐกิจมากที่สุดของภูเก็ตถือหุ้นรวมกันในจำนวนกว่าร้อยละ 63³⁵

³² กองบรรณาธิการผู้จัดการ, “เบื้องหลัง “แทนทาลัม” ความขัดแย้งทางธุรกิจตามวิถีทางประวัติศาสตร์,” ผู้จัดการ 3 (กรกฎาคม 2529): 58.

³³ “แทนทาลัม...มันมาอย่างไรก่อนถึงจุดจบอันเศร้าใจ,” มติชนสุดสัปดาห์ 6 (29 มิถุนายน 2529): 6.

³⁴ “Phuket's Day of Unrest,” Asiaweek 12 (July 6, 1986): 24.

³⁵ ภูวดล ทองประเสริฐ, “การจลาจลในเกาะภูเก็ต: ปุ่มหลังทางประวัติศาสตร์,” ใน ขุมทอง “แทนทาลัม”. หน้า 44.

มาตรการส่งเสริมที่ให้แก่บริษัท

ต่อมาบริษัทได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เนื่องจากเห็นว่าบริษัทมีความเหมาะสมทั้งในด้านเงินทุน การใช้วัตถุดิบ การถือหุ้น และเป็นโครงการที่นำตะกรันดีบุกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม³⁶ สิทธิประโยชน์ที่รัฐสนับสนุนให้แก่บริษัทตามบัตรส่งเสริมคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเลขที่ 1024/2524 ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2524 โดยสรุปมีดังนี้³⁷

1. ได้รับอนุญาตให้คนต่างด้าวและครอบครัวซึ่งเป็นผู้ชำนาญการสามารถอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยได้ตามเวลาที่กำหนด
2. คนต่างด้าวซึ่งเป็นช่างฝีมือหรือผู้ชำนาญการที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรนั้นได้รับอนุญาตให้ทำงานเฉพาะตำแหน่งหน้าที่ที่คณะกรรมการให้ความเห็นชอบตลอดระยะเวลาที่อยู่ในราชอาณาจักร
3. ได้รับยกเว้นภาษีอากรขาเข้าและ/หรือภาษีการค้าสำหรับเครื่องจักรที่สั่งมาจากต่างประเทศตามที่คณะกรรมการพิจารณาอนุมัติ
4. ในกรณีที่ซื้อเครื่องจักรที่ผลิตหรือประกอบในประเทศ ให้ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการหรือผู้ขายเครื่องจักรนั้นได้รับยกเว้นภาษีการค้า
5. ได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับกำไรสุทธิเป็นเวลา 5 ปี นับแต่วันที่เริ่มมีรายได้จากการประกอบกิจการนั้น
6. ได้รับยกเว้นไม่ต้องนำเงินปันผลจากกิจการของบริษัทมาคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้ตลอดระยะเวลาที่ได้รับการส่งเสริมได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลนั้น
7. ได้รับอนุญาตให้หักเงินเงินได้พึงประเมิน เป็นจำนวนร้อยละ 5 ของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากปีก่อน จากการส่งออกเป็นเวลา 10 ปี นับแต่เริ่มมีรายได้จากการส่งออกของปีนั้น แต่จะต้องไม่ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ย 3 ปีย้อนหลัง (ยกเว้นสองปีแรก)
8. นำหรือส่งเงินออกนอกราชอาณาจักรเป็นเงินตราต่างประเทศได้

³⁶“โรงงานแทนทาลัมจะกินเนื้อหรือกินกาก,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 33: 25.

³⁷กองบรรณาธิการมติชน, ขุมทอง“แทนทาลัม” (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2529), หน้า 138-141.

นอกจากนี้ ภายหลังจากบริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จำกัดได้รับการอนุญาตให้ตั้งโรงงานฯ แล้ว กระทรวงอุตสาหกรรมได้มีนโยบายในด้านอุตสาหกรรมถลุงแร่แทนทาลัมที่เป็นประโยชน์แก่บริษัทฯ โดยประกาศว่าจะระงับการพิจารณาอนุมัติใบอนุญาตให้ตั้งและขยายโรงงานที่เกี่ยวข้องกับการถลุงแร่แทนทาลัมไว้เป็นการชั่วคราวเพื่อป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบ³⁸ ซึ่งหมายถึงจะมีโรงงานถลุงแร่แทนทาลัมได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทยซึ่งก็คือ โรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต

การขออนุญาตตั้งโรงงาน

บริษัทฯ ขออนุญาตในการตั้งโรงงานถลุงแร่โดยแบ่งเป็น 2 โครงการ ได้แก่ โรงงานถลุงแร่ด้วยกรรมวิธีทางไฟฟ้าและโรงงานถลุงแร่ด้วยกรรมวิธีทางเคมี โดยขออนุญาตในส่วนของโรงงานถลุงแร่ด้วยกรรมวิธีทางไฟฟ้าก่อนในวันที่ 14 พฤษภาคม 2524 โดยผ่านความเห็นชอบในการอนุญาตตั้งโรงงานจาก วิศวกรผู้ตรวจการขออนุญาต ปลัดอำเภอเมืองภูเก็ต (ในตำแหน่งรักษาราชการแทนนายอำเภอ) อุตสาหกรรมจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้น โดยวิศวกรผู้ตรวจโรงงานมีความเห็นว่า³⁹

“ทำเลที่ตั้งโรงงานอยู่นอกเขตเทศบาล ห่างไกลย่านชุมชนพอสมควร แต่จะมีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอนาคต เห็นว่าเมื่อคำนึงถึงข้อดีในทางเศรษฐกิจของจังหวัดและการจ้างแรงงานในท้องถิ่น รวมทั้งเทคโนโลยีที่ทันสมัยซึ่งคนไทยจะได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมจะเห็นว่ามีความประโยชน์มาก เห็นควรอนุญาตให้ตั้งโรงงานได้”

โดยในเอกสารรายงานฉบับดังกล่าวยังระบุว่า “โรงงานอยู่ใกล้เคียงกับโรงพยาบาลเป็นระยะประมาณ 3,000 เมตร และอยู่ใกล้เคียงกับโรงเรียน มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยเป็นระยะห่าง

³⁸“แทนทาลัม...มันมาอย่างไรก่อนถึงจุดจบอันเศร้าใจ.” มติชนสุดสัปดาห์ 6: 6.

³⁹“รายงานการตรวจขออนุญาตตั้งโรงงาน,” ศาลจังหวัดภูเก็ต, เอกสารหมายเลข 10 จำเลยอ้างในคดีอาญาดำที่ 899/2529.

ประมาณ 2,000 เมตร” ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริงที่ว่า โรงงานอยู่ห่างจากโรงพยาบาลมิชชั่น ประมาณ 500 เมตรและห่างจากวิทยาลัยครูไม่เกิน 200-300 เมตร⁴⁰

ต่อมาทางจังหวัดได้ส่งเรื่องการขออนุญาตตั้งโรงงานฯส่วนแรกนี้ให้กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณา เมื่อผู้อำนวยการกองสิ่งแวดล้อมโรงงานและหัวหน้าฝ่ายโรงงานส่วนภูมิภาค กองควบคุมโรงงานตรวจสอบแล้วได้ให้บริษัทจัดทำรายละเอียดการกักเก็บการหมุนเวียนน้ำหล่อเย็นกลับมาใช้และแบบแปลนแผนผังระบบขจัดฝุ่นละอองและไอก๊าซจากการผลิตให้กองสิ่งแวดล้อมโรงงานภายในวันที่ 20 ธันวาคม 2524 ด้วย

แต่ในขณะที่การขออนุญาตในครั้งแรกยังไม่อนุมัติ บริษัทฯได้ขออนุญาตตั้งโรงงานในส่วนที่สองแก่ทางจังหวัด ซึ่งอุตสาหกรรมจังหวัดได้ตรวจสอบในเบื้องต้นเห็นว่าไม่สามารถพิจารณาได้ เนื่องจากเป็นโรงงานที่ใช้กรรมวิธีการผลิตที่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย ซึ่งอาจมีปัญหามลพิษได้ ซึ่งจังหวัดได้ส่งเรื่องให้ส่วนกลางพิจารณาและได้ข้อสรุปว่าขอให้บริษัทส่งรายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องระบบกำจัดน้ำทิ้ง ก๊าซ กลิ่นไอสารเคมีและฝุ่น ให้กรมโรงงานอุตสาหกรรมด้วย⁴¹

เทคโนโลยีการผลิตและการควบคุมมลพิษ

ในระหว่างที่รอการอนุมัติ บริษัทฯได้ลงนามในสัญญาการก่อสร้างกับบริษัทในประเทศอังกฤษและซื้อเทคโนโลยีการผลิตมาจากบริษัทเฮอรั่มันน์ ซี. สตาร์ก เบอรัลลิน จำกัด ซึ่งอยู่ในประเทศเยอรมนีตะวันตก ซึ่งเป็นบริษัทที่มีความชำนาญในการกรรมวิธีการผลิตมาเป็นผู้ออกแบบการสร้างและควบคุมการติดตั้งเครื่องจักร โดยลงทุนด้วยเงินกู้จากต่างประเทศและผ่านทางธนาคารโลก จนกระทั่งในปี 2526 บริษัทฯได้ทำสัญญาการก่อสร้างโรงงานกับบริษัทชิน-ไทย และได้ว่าจ้างให้บริษัทพาสวัน จำกัด ซึ่งอยู่ในประเทศเยอรมนีตะวันตกเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการสร้างระบบขจัดน้ำทิ้ง ซึ่งเป็นบริษัทที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการงานด้านนี้ โดยเฉพาะ อีกทั้งบริษัทฯได้ว่าจ้างให้คารามเคมี จำกัด ในประเทศเยอรมนีตะวันตกเช่นเดียวกัน

⁴⁰ สอนง รอดโพธิ์ทอง, “คำให้การในคดีหมายเลขดำที่ 899, 1003, และ 1036/2529,” ศาลจังหวัดภูเก็ต, 4 มกราคม 2531.

⁴¹ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภูเก็ต, “ข้อข้องใจของฝ่ายต่อต้าน,” ใน ขุมทอง “แทนทาลัม”. หน้า 36-37.

เป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างโรงปรับปรุงและแก้ไขคุณภาพของอากาศก่อนปล่อยออกสู่ภายนอก โดยมูลค่าของเทคโนโลยีในการป้องกันมลพิษเพียงอย่างเดียวประมาณ 200 ล้านบาท⁴²

การอนุญาตให้ตั้งโรงงาน⁴³

กระทรวงอุตสาหกรรมอนุญาตให้บริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จำกัดตั้งโรงงานทั้งสองโครงการ ตามหนังสือใบอนุญาตตั้งโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม เลขที่ ต 302/2526 ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2526 เพื่อประกอบกิจการถลุงแร่แทนทาลัมโดยกรรมวิธีทางไฟฟ้าและเคมี โดยให้ตั้งโรงงานฯ ณ ถนนเทพกษัตรี หมู่ที่ 6 ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ทั้งนี้การตั้งโรงงานฯ จะต้องแล้วเสร็จเพื่อเปิดดำเนินการได้ใน 1,240 วัน นับแต่วันที่ได้รับอนุญาต โดยมีเงื่อนไขในเรื่องการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงงานดังนี้⁴⁴

1. บริษัทฯจะต้องสร้างระบบกำจัดฝุ่นละออง ก๊าซพิษและละอองของสารเคมีที่เกิดจากกระบวนการผลิต รวมทั้งควบคุมปริมาณของฝุ่นละออง ก๊าซพิษและละอองของสารเคมีให้อยู่ในมาตรฐานสากล (WHO emission standard)
2. ต้องสร้างหรือจัดหาที่เก็บกากของเสียจากกระบวนการผลิตที่เหมาะสม โดยไม่ก่อให้เกิดเหตุเสื่อมโทรมต่อระบบนิเวศวิทยา
3. ต้องสร้างระบบขจัดน้ำทิ้งที่มีขนาดและประสิทธิภาพเพียงพอที่จะปรับปรุงคุณภาพน้ำทิ้งทั้งหมดของโรงงานให้เป็นไปตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม
4. ปลูกต้นไม้ล้อมรอบบริเวณโรงงานทั้งหมดเพื่อป้องกันฝุ่นละอองจากระบบขจัดฝุ่นที่อาจหลงเหลืออยู่มิให้เกิดเหตุเดือดร้อนรำคาญหรือเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน
5. หม้อน้ำต้องทำการตรวจสอบสภาพความปลอดภัยในการใช้งาน ก่อนทดลองเครื่องและต่อไปอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยวิศวกรผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพวิศวกรรม โดยมีเอกสารรับรองทุกคราว

⁴²“เสียงจากโรงงานแทนทาลัมฯ” ใน ขุมทอง “แทนทาลัม”. หน้า 17-19.

⁴³ กองบรรณาธิการมติชน, ขุมทอง “แทนทาลัม”. หน้า 136.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

การเปิดดำเนินงาน

บริษัทจะต้องขออนุญาตเปิดดำเนินงานจากกรมโรงงานอุตสาหกรรมภายใน 30 วัน⁴⁵ เพื่อตรวจสอบทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากโรงงานได้ก่อสร้างเสร็จ ซึ่งมีกำหนดเปิดดำเนินการได้ราวเดือนสิงหาคม 2529

3.3.2 นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมกับกรณีโรงงานแทนทาลัม

ผลจากการดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 ทำให้โครงสร้างการผลิตในภาคอุตสาหกรรมของไทยมีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ⁴⁶

ประการแรก รายได้ที่เพิ่มขึ้นโดยรวมนั้นส่วนใหญ่มาจากอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าอุปโภคและบริโภค เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ยาสูบ สิ่งทอและเครื่องแต่งกาย เป็นต้น และยังคงต้องอาศัยวัตถุดิบจากต่างประเทศมากเกินไป ในขณะที่อุตสาหกรรมพื้นฐานและอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงสนับสนุนอุตสาหกรรมอื่นๆ ได้ มีเพียงส่วนน้อยและยิ่งไปกว่านั้นส่วนใหญ่จะมาจากอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเป็นหลัก

ประการที่สอง ความเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจำกัดเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมากกว่าจะกระจายไปตามภูมิภาค เนื่องจากในภูมิภาคอื่นๆของไทยยังขาดปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเพียงพอ ลักษณะดังกล่าวทำให้รัฐตระหนักว่า โครงสร้างการผลิตในภาคอุตสาหกรรมของไทยไม่มีความมั่นคงนักหากพิจารณาในแง่ของรากฐานการพัฒนาในอนาคต ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหาทั้ง 2 ประการ จึงได้แก่การขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมด้านอื่นที่มีความหลากหลายมากขึ้น ตลอดจนผลิตสินค้าที่อาศัยวัตถุดิบภายในประเทศเป็นหลักและจะต้องขยายฐานการผลิตไปยังส่วนต่างๆของประเทศด้วย

⁴⁵ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภูเก็ต, "ข้อข้องใจของฝ่ายต่อต้าน," ใน ชุมทอง "แทนทาลัม". หน้า 37.

⁴⁶ ไวกิตส์ สมุทรกลิน และเพ็ญพักตร์ ทองแท้, การสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมี: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2529. หน้า 22.

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่นโยบายด้านอุตสาหกรรมต่อมาที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก รัฐจะสนับสนุนให้มีการกระจายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาคและประการที่สอง รัฐจะเข้าร่วมลงทุนกับเอกชนในอุตสาหกรรมพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2524) จึงได้กำหนดนโยบายทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งจะพิจารณาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรณีของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรีจังหวัดภูเก็ตที่สำคัญดังนี้⁴⁷

ประการแรก สืบเนื่องจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาโครงสร้างการผลิตในภาคอุตสาหกรรมที่ไม่มีความมั่นคงดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่แล้ว รัฐจึงมีนโยบายให้มีการสนับสนุนการกระจายอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาค ซึ่งทำให้มีการอนุญาตให้มีโรงงานแทนทาลัมในจังหวัดภูเก็ตและจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นด้วย

ประการที่สอง จากปัญหาเรื่องการส่งออกซึ่งส่วนมากจะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ในขณะที่การส่งออกสินค้าประเภทวัตถุดิบมีเพียงส่วนน้อย อีกทั้งยังอาศัยการใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศมากกว่าวัตถุดิบภายในประเทศ ทำให้รัฐสนับสนุนการผลิตสินค้าในประเภทวัตถุดิบมากเป็นพิเศษ ดังนั้น เนื่องจากแทนทาลัมถูกจัดเป็นสินค้าประเภทวัตถุดิบซึ่งผลิตจากวัตถุดิบภายในประเทศเป็นหลัก กรณีของโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ตจึงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในด้านนี้

ประการที่สาม รัฐจะสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยการเข้าร่วมทุนกับเอกชน ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลมีความต้องการที่จะร่วมทุนกับบริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรีจำกัด จังหวัดภูเก็ตด้วย แต่เนื่องจากไม่มีงบประมาณเพียงพอจึงให้บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเข้าร่วมทุนในฐานะผู้เป็นผู้ถือหุ้นแทนรัฐบาล⁴⁸ แม้กระทั่งภายหลังจากที่โรงงานแทนทาลัมจังหวัดภูเก็ตได้ถูกเผาแล้ว คณะรัฐมนตรียังได้มีมติเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2529 ในการร่วมทุนกับบริษัทไทยแลนด์

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-25.

⁴⁸ กองบรรณาธิการผู้จัดการ, “เบื้องหลัง “แทนทาลัม” ความขัดแย้งทางธุรกิจตามวิถีทางประวัติศาสตร์,” ผู้จัดการ 3: 58.

แทนทาลัมอินด์สตรี้ จำกัด เป็นจำนวนเงิน 175 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 19.44 ของทุนจดทะเบียนตลอดจนให้ความช่วยเหลือและสิทธิพิเศษอื่นๆแก่บริษัทด้วย⁴⁹

ประการที่สี่ นโยบายการใช้ที่ดินสำหรับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ซึ่งรัฐมีนโยบายในการสนับสนุนให้ทำการฟื้นฟูและบูรณะที่ดินที่มีการทำเหมืองแร่อยู่แล้วเพื่อให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งในกรณีของโรงงานแทนทาลัมนี้ตั้งอยู่ ณ ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เนื่องจากเป็นเหมืองเก่าของผู้ร่วมหุ้นในบริษัทฯ (ตระกูลเอกวานิช)

ประการสุดท้าย นโยบายการสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตแร่ โดยการสนับสนุนให้มีการผลิตแร่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งเพิ่มความหลากหลายในการผลิตโดยเฉพาะแร่ที่เป็นความต้องการของตลาดโลก ซึ่งตระกรันแรดีบุกของไทยมีแทนทาลัมในสัดส่วนที่มากและมีคุณภาพมากที่สุดในโลก อีกทั้งยังเป็นที่ต้องการของตลาดและมีราคาสูงมากขึ้นมาโดยตลอด โดยในปี 2519 มีมูลค่าปอนด์ละ 25 เหรียญดอลลาร์สหรัฐและมูลค่าเพิ่มเป็นปอนด์ละ 120 เหรียญดอลลาร์สหรัฐในปี 2523⁵⁰

สาระสำคัญของนโยบายในการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะต่อมาซึ่งปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525-2529)⁵¹ ยังคงไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก โดยนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรณีโรงงานแทนทาลัมมีดังนี้

ประการแรก การส่งเสริมให้เอกชนทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นผู้ลงทุนในการผลิตและจำหน่ายผลผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยจะเห็นว่าบริษัทไทยแลนด์แทนทาลัมอินด์สตรี้ จำกัด มีผู้ถือหุ้นทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในสัดส่วน 98.62 : 1.38⁵²

⁴⁹“แทนทาลัมใหม่สดใส รัฐโดด ลงหุ้น 175 ล้าน,” สยามรัฐ (26 พฤศจิกายน 2529): 1-2.

⁵⁰“ชาติกำเนิดไทยซาร์ไก้ธุรกิจที่เป็อนสีสันของเทพนิยาย!!!,” ผู้จัดการ 3: 55.

⁵¹ไวทิสย์ สมุทรถลิน และเพ็ญพักตร์ ทองแท้, การสนองตอบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมี: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานแทนทาลัม จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2529, หน้า 28-32.

⁵²“เสียงจากโรงงานแทนทาลัมฯ,” ใน ชุมทอง “แทนทาลัม”, หน้า 17.

ประการที่สอง เป้าหมายในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมบางประเภทที่มีอยู่เดิมและที่กำลังจะตั้งขึ้นใหม่ให้มีความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกได้ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมรายสาขาจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐในหลายทางด้วยกันไม่ว่าจะเป็น ระเบียบกฎหมาย สิทธิประโยชน์ในการส่งเสริมการลงทุน การช่วยเหลือทางด้านการเงิน เทคโนโลยีและภาษีต่างๆ ซึ่งโรงงานแทนทาลัมถูกจัดอยู่ในประเภทรายสาขาและได้รับสิทธิประโยชน์⁵³จากรัฐไม่ว่าจะเป็นการอนุญาตให้ผู้ชำนาญการต่างด้าวอาศัยในประเทศ ได้รับการยกเว้นภาษีการค้า ภาษีเงินได้ เป็นต้น

ประการที่สาม ปรับปรุงและขยายงานการผลิตอุตสาหกรรมขนาดย่อมและอุตสาหกรรมในภูมิภาคและสนับสนุนให้เกิดการรับช่วงการผลิตระหว่างอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดใหญ่ ซึ่งโรงงานแทนทาลัมนอกจากจะตั้งอยู่ในส่วนของภูมิภาคแล้วยังเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการรับช่วงต่อการผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมโดยการนำตะกรันแร่ดิบจากการผลิตของโรงงานไทยซาร์โกมาผ่านกรรมวิธีการผลิตให้เป็นแร่แทนทาลัมที่โรงงานของบริษัทไทยแลนด์ แทนทาลัมอินดัสตรี จำกัด

ประการสุดท้าย แผนการพัฒนากการผลิตในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ โดยมีเป้าหมายการจำหน่ายผลผลิตประเภทอุตสาหกรรมเหมืองแร่ออกสู่ตลาดต่างประเทศในอัตราเฉลี่ยเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 13.1 ต่อปี โดยเฉพาะแร่ดีบุกได้กำหนดเป้าหมายไว้ที่การเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี โดยในปีสุดท้ายของแผน (2529) จะต้องมีการผลิตให้ได้ 57,000 เมตริกตัน ดังนั้นจึงได้กำหนดให้มีการปรับปรุงกรรมวิธีในการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นการที่โรงงานแทนทาลัมสามารถส่งออกแร่แทนทาลัมได้ปีละ 300 เมตริกตัน⁵⁴ และกรรมวิธีในการผลิตแร่แทนทาลัมที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงจากต่างประเทศที่มีมูลค่าสูงถึง 69 ล้านบาทจึงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

⁵³ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภูเก็ต, "ข้อข้องใจของฝ่ายต่อต้าน," ใน ขุมทอง"แทนทาลัม", หน้า 35-36.

⁵⁴ "โรงงานแทนทาลัมจะกินเนื้อหรือกินกาก," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 33: 25.